

Zalka Máté és szovjet író-kortársai

A Magyar Tanácsköztársaság leverése és az oroszországi polgárháború befejezése után több, mint 30.000 magyar talált második hazájára a szocialista Szovjetunióban. Sokan közülük a Vörös Hadseeregben harcoltak az Uralban és Perekopnál, Szibériában és Ukrajna mezőin — ők nem térhettek haza Magyarországra, mások éppen Horthy-Magyarországról, a terror elől voltak kénytelenek idegenbe menekülni. Ezek a magyarok bekapcsolódtak a szovjet életbe — gyárakban, üzemekben dolgoztak, nem egy magyar munkásból lett gyárigazgató, sokan az első megalakuló kolhozokba léptek be.

Köztük számos író is volt. 1925-ben Zalka Máté, Illés Béla és mások kezdeményezésére jön létre az Oroszországi Proletárirók Szövetsége mellett a magyar írók csoportja. A Szovjetunióban kifejlődött emigráns irodalom, mely az 1919-től 1945-ig terjedő sötét korszakban a magyar népnek világszerte az egyetlen valóban szabad irodalmi megnyilvánulása volt, rendkívül fontos a legújabb magyar irodalomtörténet szempontjából. Nemcsak azért, mert ez az irodalom szabadon és bátran felemelte szavát a fasiszta rendszer rémtettei ellen, és mert az igazi humanizmust hirdette, hanem azért is, mivel az idetartozó írók, a szovjet irodalommal való több, mint két évtizedes szerves kapcsolat eredményeként a magyar irodalomban először, legjobb műveikben jelentős eredményeket értek el a szocialista realizmus alkotó módszerének alkalmazásában. Elég itt Zalka Máté »Doberdó«-jára és Illés Béla »Kárpáti rapszódia«-jára, Gergely Sándor Dózsa-trilógiájának a Szovjetunióban megírt kötetekre, Madarász Emil »Csihajdá«-jára, Gábor Andor, Lányi Sarolta és mások verseire utalnunk. »Szeretnünk kell, a magyar irodalom szerves részének kell tekintenünk ezt az irodalmat, — hangsúlyozta Révai József a Magyar Írók I. kongresszusán. — ... Ennek az irodalomnak voltak hibái, bizonyos szektariánizmus jellemezte — ez inkább tragédiája, mint hibája volt

— de forradalmi, múlthatlan érdemei vannak. Ez valóban proletár-forradalmi, szocialista magyar irodalom volt.«

Zalka Máté egyike volt azoknak, akik nemcsak menedékjogra, de a szerető, megbecsülő második hazájukra leltek a Szovjetunióban. A hivatalos, Horthy—Bethlen-féle Magyarország kitagadta és távollétében halálra ítélte, könyveit szülőföldjén nem adhatták ki, nem terjeszthették — 1946-ig nem is jelentek meg itthon. 1935-ben szomorúan írja: »Moszkvában megjelent magyarul egy novellás kötetem »A hadjárat vége« címmel. Ezenkívül magyarul jelennek meg műveim Párizsban, New-Yorkban, Chicagóban, Buenos-Airesben, Csehszlovákiában — csak éppen Magyarországon nem.«

Ez a keserűség természetesen nem vakítja el: jól tudja, hogy nem a magyar nép ennek az oka, s ezért egy pillanatra sem fordul el népétől, hazájától: annak sorsa, fájdalma és jobb jövője az ő legégyénibb problémája, fájdalma is. Mégis érthető és teljesen jogos az a szeretet és ragaszkodás, melyet Zalka Máté a Szovjetunió iránt érez. Határtalanul szerette a szovjetországot, hiszen éppen az oroszországi szocialista forradalom mutatta meg neki is az egyedül helyes kiutat abból a zsákutcából, melybe őt, a hozzá hasonló milliókkal együtt, belekergette az első imperialista háború. Egyszer azt mondotta: »Itt lettem igazán emberré. Itt váltam kommunistává, itt, az orosz néppel vállvetve küzdöttem a szovjetek hatalmáért — és ezzel mindent megmondtam.«

A polgárháború és az idegen fegyveres beavatkozás nehéz esztendeiben Zalka sorsa elválaszthatatlanul összefonódott a szovjethatalom sorsával, a nemzetközi proletariátus harcaival. Ez a kapcsolat egész életén át ugyanilyen szoros és mindennapi maradt. Teljes erejével igyekszik bekapcsolódní a forrongó, állandóan alakuló szovjet életbe, abba a hatalmas munkába, mely új gyárak és üzemek fel-

építéséért, a kolhozok megteremtéséért és nem utolsósorban az emberi agyak átformálásáért folyik. Minden érdekli őt itt — lépést akar tartani annak a nagy népnek a lenyűgöző fejlődésével, mely a történelemben először lett sorsának gazdája, boldog jelenének és jövőjének kovácsa.

A szovjetország kulturális életének szerény, de jelentős parancsnokaként végtelen gonddal figyeli minden újnak, minden fejlődőképesnek a megjelenését és támogatja azt. Erről tanúskodik például a Forradalmi Színházban végzett munkája, melyről egykori munkatársai (mint pl. Zubov, a Szovjetunió népművésze és mások) nagy elismeréssel nyilatkoznak. Mint a Proletárirók Szövetsége magyar csoportjának egyik alapítója, igen sokat, tesz annak érdekében, hogy az emigráns írók minél közelebbről és alaposabban megismerjék a szovjet életet és irodalmat. A 20-as évek második felében az elsők között számol be a gyárakban és üzemekben fellendülő élmunkás-mozgalomról nagyszerű riportjaiban. A mezőgazdaság kollektivizálásában rendkívül aktív szerepet vállal magára. 1930. januárjában a párt Központi Bizottsága falura küldi őt, a távoli Kazahsztánba. Ott, Nyugat-Kína határán, az issziki járásban néhány hónapot tölt és a kolhozok szervezésével, megerősítésével, az osztályellenesség elleni kíméletlen harccal segíti a párt vezérvonalának megvalósítását. A

»ROSZT« c. folyóiratnak adott nyilatkozatában, melyet Kazahsztánból való visszatérése után tett, a következőket mondja: »A járási pártbizottság megbízottaival együtt végigutazva a járást, felvilágosító munkát végeztem a kollektivizálás kérdéseiről. Kétezer verszt lóháton, a méhkasként rajzó falvakon keresztül, a magyarázatot váró tömeg előtti beszédek, harc a kulák-hangulatok ellen — egyaránt nagy és sokoldalú út ez mind az író, mind a pártmunkás számára.« Ottani benyomásait örökíti meg »A ködöntői falu« c. riportszerű kisregényében. S éppen azért, mivel minden erejével részvesz az ország életében, jogos büszkeséggel tölti el, látván, mit értek el a szovjet emberek az ötéves tervek alatt. Magyarországra írt leveleiben, melyekben a nagyszerű eredményekről ír, nemcsak saját gondolatait és érzéseit fejezi ki, hanem egyszersmind az egész szovjet nép újjonását is.

Leveleiben állandóan hangsúlyozza, hogy a gazdasági és társadalmi tényezők mellett a szocialista rendszer előnye a kapitalista felett mindenekelőtt abban mu-

tatkozik meg, — ami a legfontosabb, — az emberekben. Erről ír egyik 1935. decemberi levelében: »Te hallottál Sztachánovról? Ez egy derék bányász (doni) aki egyszerű munkaracionalizálással olyan rekordot csinált, amelyet se Amerika, se Európa nem ismer. Sztachánov ma az ország első hőse. Munkahős! Ez igen! Ez döfi! Micsoda legények, micsoda lányok; öregek, fiatalok úgy dolgoznak, mint ahogy azelőtt csak háborúzni tudtak az emberek. Igazi hősi rohamok!«

Állandóan keresi a találkozást az egyszerű emberekkel, mindig nagyon érzékenyen reagál az olvasótömegek hangulatára, igényeire. Még nyári pihenése alatt (melyet rendszerint Ukrajnában, a Poltava melletti Bjeliki-faluban töltött) sem tud meglenni enélkül. Az ő kezdeményezésére a helyi írócsoport az írók és olvasók találkozásait szervezi. Ezek a találkozások, gyárakban, műhelyekben, kolhozokban és szovhozokban, mindig nagy sikerrel zajlanak le, a tömegeknek az irodalom iránti soha nem látott érdeklődéséről tanúskodnak. Egyszerű emberek, lakatosok és fűtők, takarítónők és fejtőnők, komzomolisták és ősznajú öregek szólnak fel egymásután, mondják el véleményüket az elolvasott könyvekről, mi tetszett bennük, mi nem, kérik, hogy írjanak róluk is. Szavaik mély hatást gyakorolnak Zalka lelkére: »Csaknem könyvekig meghatottak ezek az egyszerű, őszinte, bár egyáltalán nem »irodalmi« elmélkedés a könyvekről — regényekről stb.« — írja. Látja, mennyire megnőtt a szovjet népnek nemcsak az anyagi, de a kulturális, szellemi színvonala is. A szovjet nép olvasó néppé vált s most olyan gondoskodással és közvetlenséggel vesz részt az irodalom megvitatásában, mely ott régen (de más országokban még akkor is) csak kevés kiválasztott osztályrésze volt. Keserűen ír arról, milyen szűkkörű az olvasóközönség az ellenforradalmi Magyarországon, hogy az ország lakosságának mintegy 5—6%-a bitorolja a kultúrát, nem is beszélve arról, milyen szűk terület ez az írói tehetség kibontakozására.

Az élet jobb megismerésében, Zalka Máté alkotó sikerei elérésében rendkívül nagy szerepe van a szovjet irodalomnak. A legnagyobb szovjet írók művészetének beható ismerete, szoros, mindennapos kapcsolata ezekkel az írókkal komoly hatással van egész eszmei-művészi fejlődésére. Különösen fontos ebben az összefüggés-

ben megvizsgálni Gorkij művészetének reá gyakorolt hatását, Furmanovval és Nyikoláj Osztrovszkijjal való ismeretségét.

Makszim Gorkij életműve, mélyenszántó újító művészete nagy jelentőséggel bír nemcsak az ország és a szovjet irodalom számára, hatása felbecsülhetetlen a világirodalomra, benne a fiatalabb írónemzedékek alakulására is. Különös erővel jelentkezik ez a nemes, ébresztő és megtermékenyítő hatás annak a haladó írónemzedéknek fejlődésében, mely az első imperialista háború után lép fel az eredeti alkotás igényével. A francia, a német, az amerikai, a lengyel, a bolgár stb. irodalmak nem egy jeles művelője beszél a tanítvány hálás szavaival Gorkijról. De a XX. századbeli magyar irodalom is bőven nyújt példákat ennek a bizonyítására. Neves prózaíróink közül többen megemlékeznek arról, hogy írói pályájuk kezdetén Gorkij volt az, aki őket a formai játékoktól, az öncélú rímfaragástól és a »tündéralmok« hazug világából a valóság, az igaz élet szépítés nélküli ábrázolása felé fordította, tehát ezzel is segített nekik kijutni a kasztművészet szűk ösvényéről az igazi irodalom országútjára.

Zalka Máté Gorkij temetése után — melyen ő maga is részt vett — a nagy csapástól megrendülve, »A nagy mesterről« címmel ír cikket, mely őszinteségével és belső átérzettségével méltó emlékművet emel a világ proletárirodalma atyjának, és elmondja, mit jelentett számára, az ember és az író számára Gorkij.

Az első világháborút közvetlenül megelőző években ismerkedik meg művészetével. Cikkében leírja, hogy az »Éjjeli menedékhely« szavai az osztrák—magyar monarchia fojtó légkörében friss levegősugárként üdítették fel, s egész további emberi, eszmei és művészi fejlődését jelentősen befolyásolták.

E cikkében így ír a többi között:

»Gorkij sorai mindig olyan kívánságot váltottak ki bennem, hogy valahová félrevonuljak és úgy gyönyörködjem bennük. Ezt én a megismerés érzésének neveztem. Feledhetetlen marad az első benyomás, melyet ez az író csodálatos szépségével bennem keltett. Jól emlékszem, mennyire megráztak az »Éjjeli menedékhely« jelenetei. Néhány napig mint egy önmagát elvesztett ember jártam ennek a zöld könyvecskének a hatása alatt. Megragadott engem, a tapasztalatlan ifjút, szakadék szélére vezetett és arra készítetett, hogy a mélybe pillantsak. És ez a

mélység annyira undorító volt, hogy akaratlanul felkiáltottam: Társadalmunk rendjébe végzetes hiba csúszott be. Mily szörnyű a valóság e képe! Hiába akar mindent enyhíteni a jó öreg Luka. Nem, erről hangosan kell kiáltani!«

De Gorkij, az »Éjjeli menedékhely« szerzője nemcsak kijózanította Zalkát, nemcsak a társadalmi igazságtalanság tényére nyitotta fel szemét — egy jobb, emberibb, igazabb világ reményét is felcsillantotta számára, olyan világét, mely nem hasonlít az akkorira: »És Gorkij hangosan kiáltott. Ez a fiatal, bátor kebelből felszakadt haragos kiáltás végigdübörgött az egész világon. És egy magyar vidéki kisváros maroknyi fiataljának szívében ez a volgai hang élénk visszhangra talált. Mintha Gorkij azt kiáltotta volna nekünk: »Hé fiatalok, ti még csak most kezdek az életet! Gyerünk át a széles határ másik oldalára, én azt hiszem, hogy ott jobb lesz.«

Kétségtelen, hogy Zalka Máté jellemének és magatartásának további alakulásában nem kis része volt a nagy proletár humanista műveivel való megismerkedésének.

Cikkében átfogó, igen plasztikus, a jellel és saját harcaival szorosan összefüggő képet ad Gorkij egész életművéről, minden fontosabb ciklusáról. Külön foglalkozik korszakalkotó műveivel, a szocialista realizmus klasszikus alkotásával, az »Anyá« c. regénnyel, hangsúlyozza, hogy ebben a könyvben »igazi proletárhősök szerepelnek és éles társadalmi konfliktus volt; ez a könyv szülte a proletárirodalmat.«

Különösen közel áll Zalka Mátéhoz Gorkij sokoldalú, nemes eszmékkel gazdag publicisztikája, mely magához bilincselte, elbűvölte őt és új erővel telítette újra meg újra. Mély hálával beszél róla: »Harcos, bátor, éles cikkei, melyeket a Szovjetunió és a külföldi proletariátus lélegzetvisszafojtva olvasott, lenyűgöznek bennünket megingathatatlan céltudatosságukkal. A humanizmusról írt felejthetetlen cikke a bolsevik gondolkodás kristálytisztá mintaképe.«

Gorkij az írókat, köztük Zalka Mátét is, szemléltetően, tetteivel tanította meg a szocialista humanizmusra, melynek az ember és a nép iránti szeretet, odaadás azonban csak az egyik oldala. A másik oldala a nép mindenféle és fajta ellenségei iránti izzó gyűlölet. Ennek a megértésében is Gorkij művei voltak Zalka első segítőitársai, megmutatva a »sárga ördög« szennyest, mindent felfaló életét, annak a kispolgárságnak a szellemét, mely

korunkban a fasizmus keletkezésének legalkalmasabb talaja lett. Megértve e szörnyű erő lényegét, Zalka Máté meg is gyűlölte — és eredményesen tudott harcolni ellene. Már idézett cikkében írja: »A kispolgárság témája égetően aktuális ma is. Az egész korszakot tükröző Gorkij-művek nélkül sokkal nehezebb lenne megérteni a lényegét annak a társadalomnak és államnak, melyet mi, a forradalmi internacionálé, oroszok, ukránok, grúzok, lettek, magyarok, lengyelek és más vörösgárdisták vállalva pusztítottunk, hogy füstölgő romjain felépítsük virágzó szocialista hazánkat. Gorkij leleplező gyűlölettel mutatta meg az »Okurok városká«-ban, a »Foma-Gorgyjejev«-ben, az »Artamonov család«-ban és végül a »Klim-Számgin« három kötetében* azt a letűnt Oroszországot, melyet egy másodpercre sem szabad sajnálnunk, melynek maradványait irtanunk kell az emberek tudatában, és amelynek helyén most az »Anyá« hősei soha sem látott erejű államot építenek.«

Elragadtatással beszél arról a hatalmas társadalmi szervező tevékenységről, melyet Gorkij végzett mind külföldi tartózkodása alatt, mind pedig a Szovjetunióba való visszatérése után; rendkívüli munkabírásról, törhetetlen akaraterejéről, arról, hogyan valósította meg elképzeléseit. Különös erővel húzza alá azt, milyen nagy figyelmet szentelt Gorkij a fiatal íróknak, milyen féltő, atyai gondnal nevelte a tehetséges kezdőket. »A fiatal írók iránti figyelme nem egy nagy nevet adott már a szovjet irodalomnak. Az apa önzetlenségével adta át nekik tudását és a mester biztos kezével hozta elő az élet forgatagából mindazokat, akikben igazi tehetséget érzett.«

Ezért volt különösen fájó csapás Gorkij halála minden író, a világ minden becsületese emberére számára. Zalka hangsúlyozza, hogy Gorkij halhatatlan, mivel ügyét, zászlaját a szovjet és a haladó külföldi írók egész hadserege vette kezébe és viszi előre, mert emléke mindig, örömök és bánat között egyaránt elkíséri a népet, segít harcában a közös ellenség ellen, a közös célokért. »Ilyen volt Gorkij, — írja. — Olyan furcsa leírni e rövid szót »volt«, — Gorkijről, aki tegnap még bennünket vezetett. Még nem is olyan régen láttam fénylő, világos-szürke, örökké vizsgálódó szemét, egy filozófus szemét. Már erősen belepte az ezüstös dér kalász-színű lelőgő bajuszát, mely kifejező, bátor ajkakat ta-

* 1936-ban, Zalka Máté cikkének megírásakor még csak három kötet jelent meg a regényből.

kart. Még hallok hangjának bársonyos puhaságát és látom elragadó sutaságát, mellyel velünk, a türelmetlen, hangos »fiatalsággal« beszélgetett. De a lángész, melynek halhatatlansága kérlelhetetlenül átlépi a fizikai halál határát, velünk lesz és alkot, a Lenin által megjelölt úton.«

Gorkij életműve mély nyomot hagyott Zalka Máté egész lelkivilágában, gondolataiban és könyveiben: elősegítette az új világnézet, az élet célja és rendeltetése új szemléletének győzelmét. Zalka leveleiben különösen tisztán érezzük a gorkiji életszemlélet vonásait. Például az élet értelméről és a halhatatlanságról szóló jólismert gorkiji szavakhoz belső tartalmukban igen közel állnak Zalka itt következő gondolatai, melyeket nővérehez intézett levelében fejt ki.

»Mi az élet? Mindennek az összege, amin keresztül megy az ember, és ami keresztül megy az emberen — és abból, amit maga után hagy halála (azaz távozása) után. Mindenki maga után hagy egy oszlandó és értelmet, harmóniáját veszített, kihűlt organizmust, amely kémiaiilag és fizikailag szétesik... *De az, aki olyan maradandót hagy maga után, amely évtizedekig, évszázadokig, évezredekig használatára maradt annak, aki itt maradt, idefenn a felületen — az halhatatlan.*«

»... Mindaz, amit ezek a halhatatlanok csináltak vagy csinálnak, összegezni a kultúrát, civilizációt, technikát, történelmet, tudományt — és az életnek azt az oldalát, amely megkönnyíti, széppé, kényelmessé, okossá, könnyűvé, kellemessé, értelmessé, boldoggá tudja varázsolni azt a rövid tartamot, amelyet mi Élet-nek (nagy É-vel) nevezünk.«

Ugyanakkor Zalka jogosan gúnyolja ki azokat a szűklátókörű filisztereket, akik magát a vegetációt, a jóllakott, gondtalan létezését tartják az élet legfőbb és egyetlen céljának, akik bezárkóznak egyéni érzéseik és problémácskáik szűk kis világába: »Az, aki a halhatatlanság akarata nélkül csinálja végig ezt a szülőklínika és krematórium közötti »teret« és »időt« — az kevésben szárnyalja túl a baromfi-féléket.«

Zalka Máté egész öntudatos élete, egész egyénisége és életműve nagyszerűen testesíti meg e szavak igazságát. Az Októberi Forradalom és a szovjet nép hatalmas építő munkája kifogyhatatlan alkotó energiával fegyverezte őt fel, mindig tenni akarással, az újért, a fejlődőért való harc vágyával. Leveleiben sok nagyszerű részt találunk, melyek mind mély hitéről

és életigenléséről tanúskodnak.

»Az optimizmus, — írja nővérehez intézett levelében — az erősek és a nagyjövőjük vallása. Optimistának kell lenni.«

»Magamról csak azt írhatom, — fejt ki másik levelében, — hogy én még ma is igen fiatalnak és erőteljességben lévő embernek érzem magam és sokszor még magam is csodálkozásba jövök a felett, hogy én úgy teszek, úgy nézek az életre, mint-ha éppen tegnap léptem volna bele.«

»Nekem olyan érzésem van, hogy el tudnék élni akár 120 évig is és nem unám meg. Ez egyrészt jó, másrészt nagyon fárasztó dolog, mert ideje már, hogy az ember befejezze a »berendezést« — ideje már le is ülni arra a székre, amelyet eddig faragtam, megpihenni, összegezni — s aztán frissült erővel továbbmenni azon az úton, amely a napfényes távolba hív, amely új és új perspektívát ígér.«

Egyik önéletrajzi jegyzetében Zalka Máté hangsúlyozza, hogy az 1923. év igen jelentős határkő életében: ekkor ismerkedett meg a Vörös Hadsereg volt politikai biztosával *Dmitrij Furmanov*-val, aki akkor már, mint a polgárháborúról szóló művek szerzője, országshíressé ismert író volt. Jellembeli hasonlóságuk mellett sorsukban és további terveikben is sok közös vonás mutatkozott meg. Mindketten éveket harcoltak végig a polgárháború legkülönbözőbb frontjain (ezért kapták meg mindketten a Vörös Zászló-rendet). Most, a fegyverek elcsendesedése után mindketten azt tervezték (illetve Furmanov már nemcsak tervezte!), hogy gazdag személyes élményeikről, polgárháborús tapasztalataikról szépirodalmi művekben számolnak be. Érthető tehát, hogy köztük hamarosan meleg barátság alakult ki, mely Furmanov életének utolsó napjaiig, sőt perceiig tartott. Furmanov nagyon szerette hallgatni, amit Zalka mondott el saját életéről, harcairól és maga is szívesen mesélt a legendás Csapajev-hadosztály csatáiról. Barátságuk nagyjelentőségű volt Zalkára nézve, nemcsak azért, mert lényegében Furmanov bírta rá őt az írói munkásság folytatására, hanem főleg azért, mert Furmanov, aki elvileg rendkívül szilárd kommunista író volt és a 20-as évek bonyolult irodalmi harcaiban nagyszerűen tájékozódott, egyaránt jólismerte a klasszikus és a modern irodalmat, sokat segített neki a legkülönfélébb eszmei és mesterségbeli prob-

lémák megoldásában. »Furmanov, ez az életkedvvel teli, erős, vidám, fiatal Vörös Zászlórendes harcos, akinek írói tehetsége mind magasabbra szárnyalt, mindig megigézett és felfrissített bennünket« — írja.

»Furmanov 1926. márciusában súlyosan megbetegedett. Zalka ekkor is, barátja utolsó órájáig együtt volt vele. Szeretett elvtársa, hű fegyvertársa halála nagy csapást jelentett számára. Még Furmanov halálának éjszakáján cikket írt róla. »Én és elvtársaim — írta — nem vagyunk képesek felfogni, hogy nincs többé Furmanov. Nincs többé ez az erős, élénk, az életet megbabolózó harcos. Ime életútja. Voznyeszenszk — fáradhatatlan forradalmi munka. Ural, Szemirecszenszk — égő harci út. Aztán Furmanov felakasztotta jó kozák kardját a falra, az ágya fölé és a lelkes csatát más fegyverrel folytatta. »Csapajev«, »A lázadás«, »Vörös partraszállás« — ezek új győzelmei. Szemünk láttára mind mélyebben hatol be a nagy idők krónikájának megteremtésébe. Fényes távlatok nyílnak meg előtte. Mityáj optimistán néz az életre, telve van alkotó vágygal.«

»És most Mityáj a Sajtó házában nagytermében, vörös ravatalon fekszik, hallgatagon, de így is olyan sokat mondóan.«

Zalka egyike volt azoknak, akik a legnagyobb kegyelettel őrizték sok éven keresztül Furmanov emlékeit. Halálának 5. évfordulójára nagy cikket ír »D. Furmanovról« címmel, melyben sokoldalúan elemzi az író életútját és műveit, fejlődésének sajátosságait. A különböző társadalmi osztályok képviselőinek a forradalomhoz való közeledése útjait fejtegetve Zalka hangsúlyozza, hogy az értelmiségi útja a legnehezebb, a legtövisesebb, mert éppen nála érvényesülnek a legerősebben a régi társadalmi rendhez való tudatos ragaszkodás maradványai.

»Az értelmiség, — írja — a kommunista világnézethez két úton juthat el: a filozófián vagy az élet megpróbáltatásain keresztül. Az első Marx, Engels, Lenin és mások útja. A második — a hatalmas forradalmi megpróbáltatásoké — Dzerzsinszkij, Szverdlov, Frunze és mások útja.«

»De a forradalmi gyakorlattól idegen mindenféle merevség. Ha mélyebben megvizsgáljuk a proletáriátus fentemlített vezetői életútjának lényegét, azt látjuk, hogy Lenin a kommunista meggyőződés elérésének útján osztozott mindazokban a megpróbáltatásokban, melyek a munkás-forradalmárok osztályrészét al-

kották. Hát a szocialista forradalom lo-
vagja, F. Dzerzsinszkij, talán nem vont le
teljesen elméleti marxista következteté-
seket saját harci tapasztalataiból, gazda-
gítva ezzel forradalmunkat? Talán Marx
a filozófus nem lett Marx-szá, a harcos-
sá? Talán Frunze, a hadvezér nem első-
sorban kommunárd és azután harcos?
Mindezek az »ellentmondások« egy közös
folyamatba torkollanak, melyet forradal-
mi gyakorlatnak nevezünk.«

»Ezért érthető számunkra, hogy az ér-
telmisségi Furmanov útja a forradalmi
megpróbáltatások, a konkrét jelenségek-
ből levont következtetések útja, a gyakorlati
forradalmár útja a történetek filozófiai
tudatosításának magaslatai felé. Éppen
ebben van útjának fő erőssége.«

Furmanov alapvető érdeméért azt
emeli ki, hogy ő volt az egyik első kezde-
ményező, mintegy úttörő azon a helyes
úton, melyre az egész szovjet irodalom
rátért. »Emlékszem azokra a napokra, —
írja. — Sokáig le voltunk sújtva halála
miatt. Egész szervezetünk bánata és fájdal-
ma volt ez, véres veszteség, a Szovjet-
unió proletárirodalmának hatalmas vesz-
tesége.«

»De ő nem veszett el számunkra... Ő
ma is a miénk. Nagy tapasztalata — a mi
tapasztalatunk is, az ő útja — a mi
útunk.«

Ugyanezt a gondolatot fejtegeti egy má-
sik, (1936-ban, Furmanov halálának tize-
dik évfordulójára írt) cikkében is:

»A halál nem vette el tőlünk Furmano-
vot. Eleven, harcos író maradt. A furma-
novi »Csapajev« sorsa a mi igazi felada-
tainkról, korunk íróinak feladatairól be-
szél.«

»A mi csodás korunkban csak meghalni
szörnyű. Élni, élni, minél termékenyebben,
minél teljesebben! Mityáj pedig korán,
túl korán hagyott itt bennünket.«

Ekkorra már, 10 év alatt hatalmas lé-
pést tett előre a szovjetország. A Volga
partján és Szibériában gigászi gyárak nő-
tek ki a földből, megindult az egyéni pa-
rasztgazdaságok sok éves életformájának
jege, közelgett a megvalósuláshoz mind-
az, amiért Furmanov is vérét ontva har-
colt az Úralban, Turkesztánban és a Ku-
bánnál. Ezt fejezi ki Zalka cikkének be-
fejező része is:

»Most, amikor az építkezések állványai
mögött már kirajzolódnak a körvonalai
annak, amit szocializmusnak nevezünk,
ami felé harcokon, nehézségeken, meg-
próbáltatásokon, erő- és idegmegfeszíté-
seken, az aljas ellenség bombáin, a gyen-
gék és fáradtak hitetlenségén keresztül

törekedtünk; törekszünk feléje, mint a
felkelő nappal szembe menetelő harco-
sok: bár az néha elvakítja őket, de érzik
a rájuk áradó életet energiát, fényt és
meleget — most különösen kár, hogy
nincs velünk Mityáj, hiszen ő erre töre-
kedett, erre buzdított bennünket.«

»De én hiszem, hogy emléke, tapaszta-
latai elkísérnek minket abba a korba,
melynek küszöbén állunk — a szocializ-
mus korába.«

Tíz évvel Furmanovval való megismer-
kedése után, 1933. tavaszán a fekete-
tengeri Szocsiban Zalka Mátét bemutat-
ják egy embernek, akinek az élete később
szimbólummá vált: az életért való harc,
a forradalom ügye iránti olthatatlan oda-
adás jelképévé. Ez az ember Nyikoláj
Osztrovszkij volt, az »Acélt megedzik«
szerzője. Hamarosan megbarátkoztak és
Zalka a könyv egyik legrajongóbb híve
és szenvedélyes propagandistája lett,
hangsúlyozva annak hallatlanul nagy ne-
velő szerepét.

Osztrovszkij a legmelegebb hangon em-
legette új barátját: »a mi kedves magya-
runk«, »a rettenhetetlen Máté«, életét
»nagyszerű példának« tartotta és azt mon-
dotta róla: »Jósága melenget és felemel,
mint a testvér keze.« Olyan közvetlenség-
gel és meghittséggel mesélt róla, ami-
lyennel az ember csak a legjobb barátai-
ról szokott szólni.

»Sok íróval beszélgettem már, — mon-
dotta egyik barátjának — sokkal közülük
jó viszonyba kerültem. De úgy érzem,
senki sem áll hozzám annyira közel,
mint Máté, ez a nagyszerű magyar. Jól ismeri
saját képességeit, nem túlozza el, de le-
sem becsüli azokat; nagyon szívós ember,
forrón szereti hívatását. Nem hízeleg —
mindig szemébe mondja az embernek az
igazat. Az ilyen nem vezet félre. Jó barát
és jó bolsevik. Véle való beszélgetéseink-
ből sok hasznosat merítettem magamnak,
alkotómunkámnak.«

Anna Karavajevához, az ismert szovjet
írónőhöz 1934. májusában intézett levelé-
ben a következőket írja: »Tegnap kinyí-
lik az ajtó, s belép rajta Zalka elvtárs.
Ezzel a kiáltással fogadtam: »Mi az, visz-
szatérnek az üstökösök?« Zalkáról nem
írok, hisz nálamnál jobban ismered. Ez a
magyar egyszerre barátomná válik, ha
előítélet nélkül közeledem hozzá, egysze-
rűen úgy, ahogy ő hozzám. Ilyen fiúkkal
együtt még meghalni sem szomorú.«

Hogy mennyire megszerette Osztrovsz-
kij nagy honfitársunkat, mutatja az, hogy
Zalka alakja és harci kalandjai felvillan-

nak »A vihar szülöttei« c. regény egy epizódjában. A könyv 2. fejezetében az egyik munkásszereplő meséli, hogy az oroszországi polgárháborúban találkozott egy »vakmerő legénnyel, a magyar Sajno hadnaggyal«. A magyar hadnagy 1917-ben az egyik szibériai hadifogolytáborban élére állt a forradalmi hangulatú katonáknak. A burzsoá kormány ezért börtönbe vetette, ahonnan a forradalom szabadította ki. Ekkor a különböző nemzeti-ségű katonák, akik átálltak az Októberi Forradalom oldalára, parancsnokuknak választják és a Távol-Keleten az ő vezetésével folytatnak partizánharcokat. Hogy Sajno hadnagy alakjának megformálásánál Osztrovszkij Zalkára gondolt, azt tényként kell elfogadnunk. Nemcsak az bizonyítja ezt, hogy Sajno és Zalka életében több közös tény van, hanem magának a szerzőnek idevonatkozó utalásai is, melyek közül a legjelentősebb az, hogy a regény első közlésében a hadnagy egyenesen Zalka név alatt szerepel.

Zalka Máté így ír első találkozásukról: »Első találkozásunk nem volt ismerkedés jellegű. Olyan volt ez, mint két, egymást régóta jól ismerő ember találkozása és mi az első szótól fogva mintegy régen megkezdett és befejezetlen beszélgetést folytattunk... Azt a benyomást, melyet Osztrovszkij bennem keltett, élesen ellentétesnek lehet nevezni, de főleg serkentő volt. Az, hogy Nyikoláj fekszik, hogy mozdulatlan, hogy nem lát és a többi — ez mind csupán külső. A lényeg: erős, nagyszerű harcos fiú, harcos. Igen, benne még mindig érezni a vöröskatonát. Tele van életszomjjal és nagy szeretettel minden iránt, ami körülötte történik. Ő a harcosok soraiban érzi magát és valóban az első között áll.«

Zalka még barátja életében több cikket, riportot ír róla különböző moszkvai lapokban. Leírja szigorú, aszkétikus napi-rendjét, kemény munkáját, azt a harcot, melyet Osztrovszkij legádázabb ellenségével, a betegséggel vív szinte napról-napra. És mint e harc közvetlen és leg-szebb eredményeiről beszél arról a tenger-nyelvérről, melyet Osztrovszkij kap fiatal és idősebb olvasóitól.

»Osztrovszkij — írja — korunk csodálatos, de érthető jelensége. Mikor beszélgetünk vele, tisztán érezzük, azoknak a szellemi erőknek a nagyságát, melyek ebből a sors által összetört emberből igazi

harcost alkottak. Ez az erő — pártunk, forradalmunk, korunk.«

»A Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságának határozata, mely szerint Ny. Osztrovszkij a Lenin-renddel tüntetik ki, ezért tölti el szívünket örömmel, azzal az érzéssel, melyet vezetőink bölcs és igazságos döntései váltanak ki a mil-
liókból.«

*

Bár az elmondottak egyáltalán nem merítik ki Zalka Máté és a kortárs szovjet írók kapcsolatait, már ezekből is meg lehet állapítani, hogy a szovjet irodalom legkimagaslóbb képviselőivel való szoros, közvetlen viszony nagymértékben gazdagította Zalka egyéniségét, hozzájárult látóköre további tágulásához. Világnézeti és művészi fejlődése, legjobb műveinek megalkotása lehetetlen lett volna a szocialista realizmus mestereinek állandó, mélyreható útmutatásai, segítsége nélkül. Szovjet írókortársaihoz való viszonya — a tisztelet és bátor elvi viták, a tanulni-vágyás tekintetében — máig is példaképpül szolgálnak.

*

Most lenne hatvan éves. Teste azonban már csaknem húsz esztendeje spanyol földben nyugszik; életét az emberiség legszentebb eszméjéért, a világszabadságért áldozta fel. A zászló, melyet utolsó lehelletéig sem ejtett ki kezéből, nem hullott el — harcostársai magasra emelve viszik tovább. »Zalka Máté a szívünkhöz nőtt, — mondotta K. Szimonov, — mint a fasizmus elleni harc egyik legönfeláldozóbb harcosa. Vele nemcsak jó írórt veszítettünk el, de olyan embert is, aki sok csatamezőn tudott volna még velünk együtt küzdeni.«

Nincs többé az a kis, elnyomott Magyarország, melyet Zalka Máté életében ismert. De van egy másik — az, melyet ő mindig lelki szemei előtt látott, melyért olyan nagy bizakodással küzdött s melynek eljövételében annyira hitt. A szabad Magyar Népköztársaság ez, a békeszerető népek nagy családjának egyenjogú tagja. Ez az új ország soha nem fogja elfelejteni Zalka Mátét, a harcost, az író, az embert: élete mindig a nép iránti hűség, a népek közötti testvéri barátság eleven jelképe lesz.

FENYVESI ISTVÁN